

УДК 371.134

НОЖКО Ігор Олегович,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії інновацій у сфері цивільної безпеки,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України
e-mail: nogko1991@gmail.com

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Автором наголошено, що професійна компетентність є інтегрованою характеристикою особистості з огляду на її орієнтації та пристосування, вплив на себе та інших, здатність застосовувати набутий досвід у нових умовах; виробляти адекватні оцінки і реакції у різних життєвих ситуаціях; діяти конструктивно, ефективно розв'язувати життєві проблеми, досягати якісних результатів; доведено, що процес професійного вдосконалення майбутнього фахівця в період його професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу має свої особливості, зумовлені об'єктивними та суб'єктивними чинниками.

Ключові слова: мотивація; професійне вдосконалення; професійна компетентність; фахівець цивільного захисту; вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. У сучасних умовах політичних та соціально-економічних змін в Україні зростає необхідність вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням безпеки особистості, суспільства, держави. Найважливіший внесок у вирішення даних проблем вносять фахівці цивільного захисту.

Однією з найважливіших засад забезпечення національної безпеки і всіх її складових є вітчизняна система підготовки фахівців цивільного захисту. Одним із ключових елементів підготовки фахівців цивільного захисту є формування у них мотивації професійного самовдосконалення, що забезпечує спонукання особистості майбутнього фахівця до виконання своїх професійних функцій і обов'язків.

Сучасні вимоги до фахівців цивільного захисту визначають необхідність пошуку та впровадження нових організаційно-педагогічних шляхів підвищення якості професійної підготовки. Важливою умовою успішного вирішення даного завдання є наявність у курсантів мотивації професійного самовдосконалення, що має значний вплив на ефективність їхнього навчання, професійної підготовки, а отже – професійної компетентності.

Для того, щоб курсант ґрунтовно опанував системою професійних компетенцій, необхідно формувати у нього мотиви професійного вдосконалення, озброїти відповідними знаннями й уміннями оцінювати власні досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теоретико-методологічному рівні проблема самовдосконалення особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (Р. Бернс, І. Бех, М. Боришевський, М. Боуен, Г. Ковальов, І. Кон, Г. Костюк, А. Маслоу, Ю. Орлов, К. Роджерс, Л. Рувинський, Т. Северіна та ін.).

Низка дослідників уважають, що в процесі навчальної діяльності здійснюється розвиток мотиваційної сфери особистості (М. Алексеєва, Г. Балл, В. Бондар, О. Дубасенюк, О. Дусавицький, І. Зязюн, С. Максименко, М. Матюхіна, Л. Славина та ін.).

Теоретико-практичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту розкривають О. Горохівський, Л. Дідух, О. Іващенко, В. Іщук, О. Парубок, Т. Ткаченко, А. Хрипунова та ін.

Окремі аспекти проблеми професійної компетентності фахівців цивільного захисту розглядають С. Архипова, О. Кобилянський, А. Майборода, В. Ротар, А. Хрипунова та ін.

Однак, як свідчить аналіз теорії та практики підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту до професійної діяльності, проблемі формування і розвитку мотивації професійного вдосконалення в сучасних умовах приділяється недостатньо уваги.

Мета статті. Проаналізувати особливості підвищення мотивації професійного вдосконалення майбутнього фахівця цивільного захисту в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. В даний час особливої актуальності набувають питання розробки та ефективного впровадження в практику алгоритмів, методів і технологій, які сприяють досягненню вищого ступеня розвитку людини в різних сферах його життєдіяльності [1].

Розкриття питання професійного вдосконалення майбутніх фахівців цивільного захисту як детермінанти розвитку професійної компетентності потребує аналізу сутності понять «мотивація», «компетентність», «професійна компетентність фахівця цивільного захисту», «професійне вдосконалення».

Мотивація – одне з базових понять у педагогіці та психології, що використовується для пояснення рушійних сил поведінки, діяльності фахівця. Важливість урахування мотивації діяльності особистості не викликає сумніву, адже успішність будь-якої діяльності (як навчальної, так і професійної) безпосередньо залежить від характеру мотивації (Є.П. Ільїн, А.О. Реан та інші).

В. Семиченко, розглядаючи загальну систему потреб і зумовлених ними мотивів як самостійне утворення, виокремлює декілька потенційно можливих та реально зафіксованих рівнів:

I. Система потреб та відповідні мотиви переважно не усвідомлюються, їхнє задоволення здійснюється в основному імпульсивно, шляхом спонтанної активності.

II. У системі потреб виділяються одна або декілька гіперактуальних потреб, на задоволення яких спрямовано поведінку і життєдіяльність людини загалом. Певні мотиви можуть виступати своєрідним «фільтром», що специфічно забарвлює всі інші інтереси, потяги та бажання людини.

III. «Система потреб та відповідних мотивів є достатньо гармонійною, усвідомленою, людина може регулювати характер і засоби їхнього задоволення» [2, с. 23].

Активність/неактивність майбутніх фахівців цивільного захисту визначається домінуванням імпульсивних або свідомо регульованих мотивів у загальній системі потреб в умовах як аудиторної, так і позааудиторної діяльності вищого навчального закладу.

Яскравим доказом цього є теорія Дж. Макклеланда, згідно якої основою професійної активності особистості є потреба досягнення, «прагнення до успіху у змаганнях, конкуренції з орієнтацією на певний стандарт високої якості виконання» [3, с. 376].

Ця потреба спонукає особистість шукати нові способи втілення власної енергії, здібностей та сил. Успіх – це факт досягнення поставленої мети за мінімальних матеріальних, соціальних і психічних витрат. Дж. Макклеланд досліджував прагнення до успіху як психологічну рису і вважав, що вона проявляється у:

- готовності нести відповідальність за свої рішення, вміння поставити мету та досягти її власними силами;
- схильності до помірного ризику, опори на власні знання і вміння, а не на випадок; зі здатності за кожним рішенням бачити конкретний результат [3].

Мотивація професійного вдосконалення являє собою сукупність усвідомлених і прийнятих до реалізації спонукань до здійснення професійної діяльності, що формуються в процесі навчання та представлених у формі моделі професійної компетентності фахівця цивільного захисту.

Таким чином, мотивація є поняттям, яке використовується не тільки при описі внутрішніх станів (внутрішня мотивація), а й зовнішніх впливів, які спонукають курсанта діяти певним чином (зовнішня мотивація).

Доведено, що людина, яка прагне схвалення власних дій зазвичай проявляє активність, а уникнення невдач – гальмує особистісні прояви індивіда у будь-якій сфері, зокрема, професійній, і фахівці цивільного захисту – не виняток. Мотивація досягнення є основним психологічним механізмом, необхідною умовою формування професійної компетентності.

Компетентність визначають як інтегровану характеристику особистості з огляду на її орієнтації та пристосування, вплив на себе та інших; здатність застосовувати набутий досвід у нових умовах; виробляти адекватні оцінки і реакції у різних життєвих ситуаціях; діяти конструктивно, ефективно розв'язувати життєві проблеми, досягати якісних результатів [4].

Відомий британський психолог Дж. Равен виокремлює такі види компетентності, які пов'язані:

- із системою цінностей (особистості, суспільства), здатністю людини самостійно обирати стратегії поведінки;
- зі сприйняттям і очікуваннями людини вимог суспільства і соціуму, а також усвідомленням власної ролі в цих структурах;
- з адекватністю розуміння принципів відносин між людьми, які можуть бути представленими у вигляді певних стандартів, або еталонів поведінки [5].

«Професійна компетентність – це системне поняття, коло повноважень у сфері діяльності, коло питань, з яких суб'єкт володіє знаннями, досвідом, сукупність яких відображає статус і кваліфікацію, а також індивідуальні особливості (здібності), що забезпечують можливість реалізації певної діяльності. При цьому автор визначає компетентність як освітній результат, що відображає підготовленість суб'єкта навчання до реального володіння методами і засобами професійної діяльності та вміння застосовувати їх на практиці» [6].

Професійна компетентність включає знання, вміння, навички, а також засоби та методи їх реалізації у діяльності, спілкуванні, розвитку та саморозвитку особистості [7, с. 7].

Професійна компетентність фахівця цивільного захисту – це сукупність особистісних якостей, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності, її результатів.

Враховуючи існуючі визначення, можна стверджувати, що професійна компетентність співвідноситься із конкретним видом діяльності. Компетентна поведінка фахівця цивільного захисту характеризується:

- знанням Конституції України; основних положень Цивільного кодексу України, актів законодавства, нормативно-правових актів, що регулюють напрями роботи державної інспекції з охорони праці; постанов, розпорядження, наказів керівництва; основних технологічних процесів виробництва продукції; особливості експлуатації машин, устаткування тощо; системи стандартів безпеки праці; методів і форм пропагування інформації з охорони праці, техніки безпеки тощо;
- розумінням необхідності самостійного вибору та відповідальності у процесі прийняття рішень, розв'язання проблем і виконання професійних завдань;
- здатністю діяти у раптово ускладнених умовах, при аваріях, порушеннях технологічних процесів тощо;
- уявленням про свої особистісно-професійні характеристики і володіння технологіями подолання професійних деструкцій.

Професійне вдосконалення майбутніх фахівців цивільного захисту передбачає формування внутрішньої мотивації майбутнього фахівця, потреби саморозвитку; застосування прийомів і технологій навчання, що сприяють набуттю досвіду професійної діяльності; формування у майбутнього фахівця умінь щодо складання власної програми професійного вдосконалення на будь-якому етапі його навчальної (професійної) діяльності тощо.

Професійне вдосконалення майбутніх фахівців цивільного захисту в умовах вищого навчального закладу здійснюється під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. А отже, вимагає чіткого усвідомлення мети своєї діяльності, значущості професії; характеризується закріпленням теоретичних знань майбутнього фахівця, їх збагаченням, підвищенням рівня готовності до професійної діяльності в різних ситуаціях, а також вдосконаленням важливих особистісно-професійних якостей. І якщо ми хочемо отримати позитивні результати, необхідна цілеспрямована робота викладацького колективу, а отже – управління процесом професійного вдосконалення.

Процес професійного вдосконалення майбутнього фахівця в період його професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу має свої особливості: регламентація системою вимог з боку викладачів, навчальних програм, специфіка предмета професійної діяльності; єдність вимог аудиторної та позааудиторної діяльності тощо. Але цей процес потребує підвищення суб'єктного компоненту особистості майбутнього фахівця цивільного захисту у процесі його професійного вдосконалення.

Висновки. Здійснений аналіз теорії і практики підготовки фахівців цивільного захисту свідчить, що сформованість мотивації в значній мірі визначає ступінь навчальної активності курсантів, доводить значимість як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

Сформована стійка мотивація професійного самовдосконалення є основою для постійного прагнення до вдосконалення професійно-важливих якостей як в особистісному, так і в професійному плані в процесі подальшої професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Визначення педагогічних умов, форм, методів, технологій, що забезпечують ефективність процесу формування здатності до професійного самовдосконалення майбутніх фахівців цивільного захисту.

Список використаної літератури

1. Архипова С.П. Акмеологические технологии в профессиональной подготовке будущих специалистов оперативно-спасательной службы гражданской защиты / С.П.Архипова, А.А. Майборода. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=957
2. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность» (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы). – К. : Милениум, 2004. – 521 с.
3. М.с. Clelland D.C. Atkinson J.W., Clark R.A., Lowell E.L. The Achievement Motive. – N.Y., 1976. – 386 p.
4. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельности. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
5. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация : [пер. с англ.]. – М. : Когито-центр, 2002. – 396 с.
6. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. / З.Н. Курлянд [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2012. – 390 с.
7. Психологическое сопровождение выбора профессии: научно-методическое пособие / Л.М. Митина, Л.В. Брендамова, И.В. Вачков, И.Н. Грызлова, И.Н. Исакова, В.Г. Колесников, И.М. Кондалов, Ю.А. Кореляков, А.К. Осницкий, И.А. Переверзева, Н.Н. Трушина, Г.В. Шавырина; под ред. Л.М. Митиной. – 2-е изд., испр. – М. : Моск. психолого-социальный институт; Флинта, 2003. – 184 с.

References

1. Arkhyrova, S.P., Mayboroda, A.A. (2013). Acmeologic techniques used in the training of future specialists of civil defence operative-rescue service specialists. Retrieved from http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=957 (in Rus.).
2. Semychenko, V.A. (2004). Problems motivation behavior and activities of man. Modulnyy psychology course. Module «Napravlennost» (Lectures, praktycheskye Classes, samostoyatelnoy task to work). Kyiv. (in Ukr.).
3. Mc. Clelland, Atkinson J.W., Clark R.A., Lowell E.L. (1976) The Achievement Motive. N.Y. (in Eng.).
4. Kovalev, V.I. (1988). Motives of behavior and activities. Moscow. (in Rus.).
5. Raven, D. (2002). Competence in modern society: identification, development and implementation. Moscow. (in Rus.).
6. Kurlyand, Z.N. (2012). Theory and methods of professional education : teach. guidances. Kyiv. (in Ukr.).
7. Mitina, L.M., Brendamova, L.V., Vachkov, I.V., Gryzlova, I.N. and etc. (2003). Psychological support of the choice of profession : scientific and methodical manual. Moscow: Moscow Psychological and Social Institute: Flint. (in Rus.).

NOZHKO Ihor,

Researcher of Research Laboratory of Innovation in the Field of Civil Security,
Cherkassy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes
of National University of Civil Defense of Ukraine,
e-mail: nogko1991@gmail.com

MOTIVATION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT AS A DETERMINANT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF CIVIL PROTECTION

Abstract. The authors emphasized that professional competence is an integrated feature of personality in view of its orientation and adaptation, the impact on themselves and others; ability to apply experience to new conditions; make adequate evaluation and reactions in different situations; act

constructively and effectively; solve life problems; achieve high-quality results. The ways to motivate future specialist of civil protection are highlighted.

The purpose of the article is to analyze features for professional development motivation of future specialist of civil protection in terms of higher education.

Methods. Analysis, synthesis, comparison, systematization of scientific views regarding the features to motivate professional development of future specialist of civil protection as determinants of their professional competence.

Results. The underlined aspects of of future specialist preparing of civil protection determine that achievement motivation is the main psychological mechanism, a prerequisite for the formation of professional competence.

Originality. It is grounded that the activity / inactivity of future specialist of civil protection determined the dominance of impulsive or deliberately regulated motives in the overall system of requirements in terms of both curricular and extracurricular activity of the university.

Conclusion. The essence of professional preparing of future specialist of civil protection is to form a system of knowledge and personal qualities needed for different functions of professional activity, and therefore – competence. Professional preparing of future specialists of civil protection should be focused on the formation of understanding of the need for independent choice and responsibility in taking decisions, solving problems and performing professional tasks.

Key words: *motivation; professional improvement; professional competence; specialist of civil protection; higher education institution.*

*Одержано редакцією 18.03.2017
Прийнято до публікації 22.03.2017*